

«ТАМ, ДЕ СТРАЖДАННЯ З МАЛЕНЬКОЇ ЛЮДИНИ РОБИТЬ ВЕЛИКУ ЛЮДИНУ»

Надія ПАСТУХ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7703-5541>

кандидатка філологічних наук,

старша наукова співробітниця

відділу фольклористики

Інституту народознавства

Національної академії наук України

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна

e-mail: npastukh@gmail.com

**Кузьменко О. Драматичне буття людини
в українському фольклорі: концептуальні
форми вираження (період Першої
та Другої світових воєн) = Dramatic Human
Existence in Ukrainian Folklore: Conceptual
Forms of Expression (the period of WWI
and WWII): монографія. Львів:
Інститут народознавства НАН України,
2018. 600 с., бібл. + вкл.**

«Червоне століття» увійшло в історію українців як одне з найнещадніших випробувань, спричинивши величезні фізичні, психологічні, моральні та матеріальні втрати. Досвід Першої і Другої світових війн, колективізацій і репресій, голодів і Голодомору, депортацій, заслань і ув'язнень, затоплень і техногенних катастроф, а також інших людиноневисницьких явищ, які випали на долю українця за дуже короткий період часу і які, нищачи цілісність та ідентичність української нації, водночас об'єднували, гуртували й гартували її, об'єктивізувався у великому масиві прозових та пісенних текстів різних фольклорних жанрів. Такий масив у різні відтинки часу з різних причин або НЕ збирали, або НЕ видавали, або НЕ досліджували, або НЕ вважали фольклором, а найчастіше — усе заразом. Відтак важливим завданням, яке стоїть перед фольклористикою і фольклористами, залишається і збір, і видання, і дослідження, і обґрунтування фольклорності такого масиву. А головне — його осмислення в руслі сучасних наукових тенденцій та методологій, поза ідеологічними, естетичними «інструкціями» й «канонами»; у руслі людиноцентричного вектора. «Я не просто записую. Я вистежую людський дух там, де страждання з маленької людини робить велику людину», — писала Світлана Алексієвич у своїй книзі «У війни не жіноче обличчя». Саме таку роботу здійснює Оксана Кузьменко у своїй монографії «Драматичне буття людини в українському фольклорі: концептуальні форми вираження». Її матеріал схожий, однак ще більш щільніший, ще виразніший і місткіший у своїй здатності представити досвід людини та народу, — бо це матеріал фольклорної мови, якою проказано та проспівано народні твори. У такій мові — не лише подія, її відчуття / відображення, її видимі й ретельно сховані грані, у ній проглядає тисячолітній пошук «потрібних» і «правильних» із погляду фольклорного канону слів, проступає тривалий та багатий художній досвід, який до події сьогочасної незмінно долучає всі досвіди, пережиті в минулому, оприявлює «головне» й «другорядне», оперте на непорушні закони функціонування, збереження та передачі фольклорної традиції, зі специфікою кодування та культурної «консервації» важливої фольклорної інформації. Прагнучи уповні відобразити фольклорну картину драматичного буття українця, Оксана Кузьменко знайшла оптимальний спосіб збагнути й проінтерпретувати різні життєві досвіди, практики та народні уявлення про світові

війни і їхній наслідок — українські національно-визвольні змагання першої половини ХХ ст., Голодомор 1932—1933 рр. та повоєнні депортації: вона структурувала свій матеріал у найбільш типові фольклорні концепти, яких виявилось 12 (війна, молитва, смерть, ворог, мати, туга, радість, страх, дім, неволя, могила, Україна). Підстава для виділення саме таких концептів — висока частотність фігурування таких понять у текстах про драматичне буття людини під тиском згаданих катастрофічних потрясінь, «органічність» і «непроминальність» цих концептів у контексті багатолітньої художньої традиції, повнота семантичного поля та функціональної парадигми, особлива міжжанрова «рухливість» таких понять, складна й розгалужена система переосмислень, ознаки сьогочасної «затребуваності» в умовах сучасного досвіду російсько-української війни 2014 року. Така відправна точка — вдале систематизування аналізованого матеріалу — вплинула на продуманість та обґрунтованість усієї структури монографії: передусім об'єднання концептів *війни*, *молитви* і *смерті* в третьому розділі («Фатум вояка: трагічне буття людини та концептуальні форми його вираження в необрядовому фольклорі»); концептів *ворога* й *мати* — у четвертому («Зло—добро»: кореляція в параметрах персонажних концептів»); *туги*, *суму*, *радіості* й *страху* в п'ятому («Жіноча недоля: константи емоційного буття у фольклорі першої половини ХХ ст.») та *дому*, *неволі*, а також концептуальної мережі *могила — сила — слава — Україна* в шостому розділі («На межі: просторові концепти як форма структурно-семантичного моделювання історичних драм ХХ ст.»). Розвинути свою концепцію фольклорних концептів авторці вдалося завдяки розлогій підготовчій частині, яку склали, окрім всту-

пу, ґрунтовний аналіз джерел та історіографії, продумана стратифікація процесу дослідження фольклору драматичних колізій ХХ століття (зокрема його поділ на дорадянський світоглядний, фейкловий радянський, міждисциплінарний пострадянський), а головне — глибоке осмислення та вичерпне представлення теоретико-методологічних засад дослідження. У контексті пошуку методологічної основи варто наголосити на тому, що Оксана Кузьменко мала справу з доволі непростим матеріалом, із, якщо можна так висловитися, «складним фольклором», який уже не має тієї жанрової стрункості, тієї фольклорної «чистоти», яку ми звикли спостерігати у творах, записаних у ХІХ столітті, тексти його, як правило, так і залишилися на півдорозі між часом появи та моментом більш-менш довершеного вишліфування. Коли маєш перед собою такий складний матеріал, опиняєшся перед небезпекою зробити складні реалії стрункими та валідними до чітких класифікацій ціною великих спрощень. Авторці якраз вдалося цього уникнути, і така структурна розгалуженість її монографії власне і є доказом небажання ламати цей крихкий матеріал, прагненням знайти якомога більш вільні наукові рамки для його упорядкування й подальшого аналізу. Підсумовуючи, зауважимо, що нам залишається лише сподіватися, що обсяг зібраного в експедиціях та архівах (тут просто неможливо оминати увагою ту запаморочливу кількість архівів, на які авторка покликається у своєму «Списку використаних джерел та літератури»), сумлінно вишуканого в тих виданнях, що через рідкісність чи скромний тираж залишаються не доступні масовому читачеві, усистематизованого та ґрунтовно проаналізованого спонукатиме інших фольклористів до подальших досліджень у цій царині.